

КОМПОЗИЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ РЕЗИДЕНЦІЙ З ЕЛЕМЕНТАМИ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ 18-19 СТ.

Нечипорук Ю. М., аспірант

Харківська державна академія дизайну і мистецтва

Анотація. В даному дослідженні розглядаються композиційні зв'язки резиденцій з елементами планувальної структури у Волинській губернії 18-19 ст.

Ключові слова: резиденції, архітектурно-планувальна композиція міста, палацово-парковий ансамбль.

Аннотация. Нечипорук Ю. Н. Композиционные связи резиденций с элементами планировочной структуры Волынской губернии 18-19 в. В данном исследовании рассматриваются композиционные связи резиденций с элементами планировочной структуры Волынской губернии 18-19 в.

Ключевые слова: резиденции, архитектурно-планировочная композиция города, дворцово-парковый ансамбль.

Annotation. Nechiporuk Y. N. Composition copulas of residences with the elements of a plan structure of the Volin province of a 18-19 item. In given the investigational are examined composition copulas of residences with the elements of a plan structure in the Volin province of a 18-19 item.

Key words: residences, architectonically plan composition of city, court-style-park band.

Постановка проблеми. Дослідити приклади тісного просторового і композиційного зв'язку «резиденція-храм» в планувальній організації міст Волині, які умовно можна віднести до категорії більших. Безпосередній територіальний контакт ансамблів і культових об'єктів, що спостерігається при аналізі планів міст, виділити наступний різновид їх взаємного розташування, створення своєрідного громадського центру, який синтезував в собі духовну і світську сторони життя волинського поселення протягом 2 пол. 18 ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формоутворюючим чинникам, які в комплексі складають містобудівельну ситуацію, важлива роль належить ландшафтним особливостям навколишнього середовища. Вплив природних факторів на вибір композиційних принципів при заснуванні резиденцій у другій половині 18-19 ст. пов'язувався насамперед з урахуванням специфіки рельєфу ділянки, існуванням природних водоймищ (річок, озер), позначався на просторовій орієнтації ансамблів відносно сторін світу та внутрішній структурі (взаємному розташуванні палацової і паркової зон). Необхідно наголосити на тому, що ступінь такого впливу був не однаковим протягом досліджуваного періоду загалом і конкретно у кожному випадку.

Слід відзначити парадоксальне явище: значна кількість резиденцій на Волині розташована всупереч перерахованих правил; відхід від них можна

пояснити насамперед існуючою містобудівельною ситуацією, яка обумовлювала конкретну просторову орієнтацію для забезпечення візуального взаємозв'язку будівель ансамблю з урбанізованим та природнім середовищем, найбільш виграшне сприйняття міської території та околиць. Нехтування суто практичними міркуваннями при орієнтуванні будівель стало однією з причин руйнування багатьох ансамблів у катастрофічно короткий термін після їх зведення.

Мета роботи: дослідити композиційні зв'язки резиденцій з елементами планувальної структури Волинської губернії 18-19 ст.

Виклад основного матеріалу. Утвердження суспільної та майнової ваги власника міста відбувалося шляхом створення ансамблю резиденції у центральній частині міста або містечка, а саме в історичному ядрі або в безпосередньому сусідстві з ним.

Враховуючи той факт, що корінне населення волинських міст складали українці, їх власниками були польські магнати, а значний відсоток міських жителів становили євреї, тобто етнічний склад був дуже різномірним, виникає потреба виділити наявність та інтенсивність просторових та планувальних зв'язків резиденцій з культовими спорудами православної, католицької та іудейської конфесій.

Приклади тісного просторового і композиційного зв'язку «резиденція-храм» зустрічаємо в планувальній організації інших міст Волині, які умовно можна віднести до категорії більших. Яскраво виражена просторова вісь поєднувала палацовий ансамбль в Заславі та комплекс бернардинського монастиря з костелом. Факт вдалої композиційної локації палацово-паркового ансамблю та парафіяльного костелу у Рівному підтверджує фото поч. 20 ст., на якому зафіксована візуальна вісь, що поєднала ці об'єкти, та ракурс сприйняття зовнішнього міського фасаду з Острозького передмістя і дороги, що вела з міста Острога. Значна кількість єврейського населення обумовила включення у систему архітектурних акцентів у Рівному і споруди синагоги. За свідченням сучасників, саме синагога за своїми архітектурними якостями була кращою спорудою в місті, окрім занепадаючого вже палацового комплексу та костелу, що розташовувався у центральній частині міста [3 с. 16].

Унікальна ситуація відображена на схематичному плані м. Камінь-Каширського (Волинська обл.). Потужна вісь сполучила територію замку, з розташованим на ній палацом і синагогу. За планом прослідковується і послідовність структурування вісі, яка утворилась шляхом «прирошування» нових елементів міського планування, поряд з древнім замчищем формується ринкова площа. Не дивлячись на ту обставину, що прямого зв'язку (за посередництвом вуличної мережі) між замком і площею не існує, тут явно виражене просторове їх поєднання. Наступною ланкою, що замикала вісь, стала синагога, яка одночасно орієнтувалася як на площу (примикала до її південно-західного кута), так і на замок. Таким чином, тут відбулося вичленування центру із загальноміського просторового каркасу завдяки об'ємній архітектурній домінанті (синагога) та синтетичній, ландшафтно-архітектурній (замчище з будівлею палацу).

Незалежно від хронології закладення резиденції, що розглядаються в часових рамках, тенденція створення візуальних, просторових, планувальних зв'язків палацово-паркових ансамблів і культових споруд залишається стабільною. У малих містах, містечках, селах, таке співіснування є особливо тісним, адже споруди ансамблів та храми були найбільшими за своїми масштабами та найкапітальнішими за якістю робіт, використовуваними будівельними матеріалами.

До числа конкретних прикладів зв'язку «палацово-парковий ансамбль-храм» (або, у деяких випадках, «палац-храм» відносимо до співвідношення елементів плану у м. Дубровиці (Рівненська обл.). У кожному випадку варіант примикання – індивідуальний. Так, у Дубровиці – ансамблеві будівлі і костельний комплекс формували забудову вулиці, що обмежувала з південної сторони ринкову площу; у Ковелі – костел у комплексі з будівлею палацу утворювали локальну площу, що пов'язувалась з центральною та головними міськими вулицями; у Любарі ансамбль і його головна споруда «контактувала» з цілою системою культових об'єктів: палац знаходився у центрі трикутника, «вершинами» якого були костел та дві православні церкви (основа трикутника), між якими розташована синагога; у Лабуні взаємно перпендикулярна локація палацу та францисканського костелу формують головну площу. Аналізуючи вищесказане, простежуємо закономірність: палацово-паркові ансамблі, які за хронологією заснування були пізніми об'єктами (у порівнянні з тим, що утворились шляхом трансформації оборонних замків) у всіх, без винятків, випадках, протягом другої пол. 18 ст. зводяться поряд з культовими спорудами. У 19 ст., особливо його першій половині, із зміною суспільно-політичної ситуації, об'єкти культу саме католицької конфесії, як правило, стають елементами внутрішньої функціональної та планувальної структури кожного палацово-паркового ансамблю.

Специфіка просторових взаємозв'язків палацово-паркових ансамблів і храмів, розташованих у сільській місцевості або невеликих містечках, що якісно практично не відрізнялись від сіл, полягає в одночасному (або майже одночасному) зведенні будівель резиденції і католицької святині при наявності збудованих у попередніх століттях православних церков. За такою програмою повстали цінні з огляду на комплексне вирішення містобудівельних та об'ємно-планувальних завдань ансамблі у Боремлі, Вишнівці, Варковичах, Горохові (Волинська обл.), Крупці, Кустині, Мізочі, Млинові, Невіркові (усі – Рівненська обл.), Порицьку, Романові, Рівному, Славуті, Троянові (Житомирська обл.), Тучині та ін. Тобто, для виконання резиденційних функцій населений пункт, що перебував у приватній власності забезпечувався основними «атрибутами»: садибою власника і поряд з нею, на знак державної віросповідної належності усіх жителів, будівлі костелу [2, с. 554].

Традиція створення власником комплексу ансамблю резиденції і культових споруд у визначному містечку або селі генетично походила в епохи барокко, зокрема її останньої фази, яка утвердилась на Волині у 30-х роках 18 ст. [1, с. 13]. Поєднання їх із шляхетською резиденцією дали початок характерному для регіону Волині типу сільської садиби – «польського дворека». На український терен поряд з великомасштабними резиденційними ансамблями

переносили зразки і суто польської садибної архітектури. Синтезуючи в собі національну будівельну традицію з композиційними прийомами європейського зодчества на тлі консерваторського дотримання основ моралі і шляхетського побуту, сільська садиба другої пол. 18 ст. на Волині являла собою один з найважливіших елементів явища. Такі садиби існували в Дермані, Невіркові, Оженинні, Хренові (Рівенська обл.), Велицьку, Квшувці (Волинська обл.).

Висновки. Порівнюючи усі вище наведені приклади, можна твердити, що визначальним чинником при створенні просторових та планувальних взаємозв'язків між елементами міського середовища, зокрема, резиденцію і храмовим об'єктом було соціальне замовлення власника, мету якого становило підкреслення суспільної ваги і влади на певній території, освячених і підтримуваних державною релігією, а засобами досягнення слугували створювані виразні багатоярусні висотні композиції складових архітектурних ансамблів. В якості першого ярусу виступала рядова житлова забудова, другого – палацово-парковий ансамбль (як трансформований, так і новозакладений), третього – культові споруди та комплекси.

Містобудівельні тенденції кінця 18 ст. поєднали в собі риси барочних планувальних принципів та класичної структури організації міського середовища.

Подальший напрямок досліджень. Взаємозв'язок резиденцій в просторовій структурі населених пунктів на Волині 18-19 ст.

Література:

1. Краткое обозрение истории и исторических достопримечательностей средней части Вольны. – Соб. 1890. – 43 с.
2. Сандуський А. Местечко Крупец // ВЕВ. – № 14. – С. 554-557.
3. Теодорович Н. И. Местечко Славута // ВЕВ, 1893. – №3. – С. 81-87.